

ועל מתרגם הספר אנ ולמדים מעדות אחרת ⁵ "El fidelissimo de Vra Serenita frate Felice Pratense de l'ordine di Hermitani de S. Augustino zo molti anni cum grandissime vigilie et fatiche ha transdutto di hebrea in lingua latina due singlar opere zoè Temunoch (!) et — Re — Sepher".

דומני כי אין להטיל ספק כי בשני המקרים מדובר בס' אמרי שפר אשר שמו הסתרס בצורות שונות. התרגום — שכנראה לא הגיע אלינו — נעשה בידי המומר Felix Prato ולפנינו תופעה שידועה לנו מראשיתה של הקבלה הנוצרית: כפי שפלויס מיתרידאטס המומר תירגם עבור פיקו כמה מחיבוריו של אבולעפיה מעברית ללטינית, כך פראטו המומר תירגם עבור אג'ידיאו, אף הוא מעברית ללטינית. מתוך הדברים שהבאנו לעיל, קשה להניח כי פראטו תרגם גם ס' חיי העולם הבא: הביטוי "due singlar opere" מציין במפורש כי פראטו לא תרגם יותר מאשר שני חיבורים, ומכיוון שעדות זו נכתבה שנים רבות אחרי התרגום נראה שיש לקבלה כעדות שהתרגום לאיטלקית נעשה בידי אדם אחר.

מלבד תירגומים אלה, היו בידי אג'ידיאו גם כתבי־יד עבריים שבהם יש חיבורים נוספים של אבולעפיה: ברשימת החיבורים שהיו בידי אג'ידיאו ⁶ נזכר גם כ"י פריס 768 ובו כמה מספריו של אבולעפיה, ואילו בשני כתבי־יד שבמינכן: כ"י 92 וכ"י 285, יש חיבורים נוספים שנכתבו ע"י אבולעפיה ואג'ידיאו עיין בהם, כפי שמסתבר מהערות השוליים בלטינית ⁷. הנה, אם כן, בידי אג'ידיאו היו כל חיבוריו החשובים של אבולעפיה, ועד כמה שידעתי מגעת לא היה מקובל נוסף, יהודי או נוצרי, שברשותו היה מספר כה רב של ספרי אבולעפיה. מכאן, שההתעניינות בתורתו המיוחדת של אבולעפיה נמשכה גם בדור השני של הקבלה הנוצרית; שיטתו של אבולעפיה מהווה על כן אחד מעמודי התווך של קבלה זו ⁸.

לבסוף, נחזור לחיבור השני אשר בכ"י פריס 443: בין הדפים 61—160 נמצא תרגום איטלקי של ס' מערכת האלוהות ובשוליים הערות לטיניות וגם תרגום מאיטלקית ללטינית של קטע מחיבור הנזכר. החומר הלטיני נכתב בידי אג'ידיאו עצמו; מתמיהה העובדה כי סיקרי לא הצליח לזהות חיבור זה — אשר שמו מופיע

משה אידל

אג'ידיאו דה ויטרבו וכתביו של ר' אברהם אבולעפיה

במחקר שהתפרסם בשנת 1962, העיר פרנסואה סיקרי (François Secret) על תרגומים איטלקיים של חיבורים עבריים המצויים בכ"י פריס 9 Biblotheque Nationale, Ital. 443. לדעתו יש בכתב יד זה שני חיבורים: Liber circulatorum המשתרע מדף 1א עד 160. והספר De vita Solitaria (והוא ספרו של אבו בכר אבן בג'ה, הנהגת המתבודד, עם פירושו של ר' משה נרבוני). סיקרי לא עמד על טיבו של ה Liber Circulatorum ומן הראוי לפרט בנושא זה. למעשה, מצויים בין הדפים 1א—160 שני חיבורים שונים, עובדה שנעלמה מעיניו של סקרה: החיבור הראשון, המופיע בין הדפים 1א—60 הוא ספר חיי העולם הבא לר' אברהם אבולעפיה ². התחלתו חסרה, אך נותרה בידינו למעלה ממחצית התרגום האיטלקי של החיבור! שם החיבור לדעתו של סיקרי ניתן על ידי Mazzatinti שתיאר את כתב היד. אולם, יתכן גם כי זהו תרגום של אחד הכינויים של ס' חיי העולם הבא; ואמנם בכמה מקומות מכונה חיבור זה בשם ס' העיגולים ³ וכנראה ששם זה תורגם והגיע לידיעתו של Mazzatinti. לאג'ידיאו דה ויטרבו היה ענין רב בספר חיי העולם הבא; ברשותו היה כ"י פריס 777 הכולל את ס' אמרי שפר וס' חיי העולם הבא, שניהם חיבורים של ר' אברהם אבולעפיה. הערות שוליים בלטינית מעידות כי אג'ידיאו עיין בכתב יד זה. אולם, בדיקת כתב היד מלמדת כי לא מכתב־יד זה נעשה התרגום: בכ"י פריס 776 מופיעים שוב שני החיבורים הנזכרים של אבולעפיה ובשער הספר מכונה ס' חיי העולם הבא בשם "ספר העגולים". זאת ועוד: השוואת צורת העיגולים ואופן כתיבת הטכסט בכ"י פריס 776 לכ"י פריס איטלקי 443 מלמדת כי לפנינו זהות מוחלטת. והנה, גורל דומה נפל גם בחלקו של ס' אמרי שפר: ברשימת חיבוריו של אג'ידיאו נזכר Imbre scepher traductur ⁴

"duorum nominum in hebreo" וזה עשוי להיות תאור של ס' חיי העולם הבא שאחד

מנושאו העיקריים הוא צירוף שם בן ע"ב:

5 מובא ע"פ הקדמתו של סיקרי למהדורתו. Egidio da Viterbo, *Scechina*, I, p. 12.

6 (ראה לעיל הערה 4) עמ' 554 מס' 62.

7 ראה M. Steinschneider, *Die hebraeischen Handschriften in München*, München, 1895, 56—59, 141—147.

8 יתכן שההתעניינות בחיבורי אבולעפיה קשורה לשיטתו של Raymondus Lullus שהיתה נפוצה ברינסנס; על קירבה זו עמד כבר פיקו די לה מיראנדולה, ראה: *Apologia, Opera Omnia* (Basel, 1557) p. 180.

1 F. Secret "Aegidiana Hebraica" REJ, vol. 121 (1962) pp. 410—414.

2 על חיבור זה ראה מ. אידל, כתביו של ר' אברהם אבולעפיה ומשנתו (עבודת דוקטור, ירושלים תשל"ו) עמ' 62—68.

3 כך מכנה ר' יוחנן אלימנו את החיבור של אבולעפיה בכמה מספריו: ראה ס' חיי העולמים, כ"י מנטובה 21 דף 85א, ס' חשק שלמה, כ"י ברלין—טיבינגן Or. Qu 832 דף 119א ובליקוטים, כ"י אוכספורד 2234 שף 95א.

4 Ch. Astruc et J. Monfrin "Livres Latins et Hebreux du Cardinal Gilles de Viterbe" *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, XXIII (1961) p. 533 No. 40. מן הראוי לציין כי ברשימה זו, כמ' 552 מס' 18 נזכר "Revolutio septuaginta"

בדף 61א. זאת לאור העובדה שהיה ידוע לסיקרי על התרגום הלטיני של ס' מערכת האלוהות, שנעשה בידי אג'ידיאו והמצוי בפריס כ"י לאטיני 5946, יחד עם תרגום של ס' שיערי אורה של ג'קטילה ופירוש התורה של ר' מנחם ריקאנטי. יתכן, ונושא זה טעון עדיין בדיקה, על פיה יהיה אפשר לקבוע שראשית פעולת התרגום הלטיני של ס' מערכת האלוהות מצויה בשוליו של כ"י פריס 443¹⁰.

9 F. Secret, *Les Kabbalistes Chrétiens de la Renaissance* (Paris, 1964) p. 110

10 קטע מהתרגום האיטלקי ותרגומו הלטיני של קטע זה נדפסו ע"י סיקרי במאמר הנזכר בהערה 1, עמ' 413—414, והוא מקביל לדברי ס' מערכת האלוהות (מנטובה שי"ח) דף ח' ע"א—ע"ב.